

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2023. – Т. 47. – С. 297-305
DOI: 10.31861/mhpi2023.47.297-305

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2023. – Volume. 47. – pp. 297-305
DOI: 10.31861/mhpi2023.47.297-305

УДК 94:327«1914/1918»

© Геннадій Казаков¹

Суб'єктивність пам'яті: кризь призму американських та німецьких мемуарів доби Першої світової війни

У статті здійснено аналіз суб'єктивності мемуарів, як історичного джерела на прикладі мемуарної літератури військових, політичних та громадських діячів США та Німецької імперії періоду Першої світової війни. Виходячи зі змістовного компоненту досліджених мемуарів, автор визначає вплив низки факторів, які впливають на їх суб'єктивність: особиста позиція автор та його політичні вподобання; належність до певної політичної чи військової фракції; результатів Першої світової війни для країни, до якої належав автор та його особисто; бажання залишитися в пам'яті нащадків у позитивному ключі. При цьому, коли одні автори акцентують увагу на внеску власної персони, інші у своїх мемуарах звертають більше увагу на власне оточення, тим самим виступаючи ще й свого роду хроністами. Автором статті здійснено класифікацію мемуарів в залежності від посад та позицій авторів, визначено ключову позицію та тематику, яку намагався донести автор мемуарів.

Ключові слова: суб'єктивність пам'яті, індивідуальна пам'ять, носій пам'яті, мемуарні джерела, Перша світова війна, реваншизм.

Memory Subjectivity in American and German Memoirs of World War I

The article is devoted to the subjectivity of memoirs as a historical source. Characteristic features of individual historical memory and its changes under the influence of external factors are determined. Changes in memory processes of winners and losers are highlighted. The concept of subjectivity is analyzed in the US and German Empire militaries, politicians and public activists memoirs during World War I, based on the fact that memoirs are created already after the described actions, unlike other narratives.

The author of the article compares content of memoirs of the US and German Empire personalities through the consequences caused by the war for both states. Based on the content of the studied memoirs, the article determines a number of factors that influence memoirs' subjectivity: the author's personal opinion and his political preference; a certain political or military faction belonging; the World War I results for the country to which the author belongs and the impact of the war on him personally; the desire to remain in the memory of descendants in a positive way.

An equally important factor that affects the subjectivity of the wartime memoirs is the formation of a sense of revanchism of the defeated side. Comparing the memoirs of the US and German Empire personalities, two different approaches to the same events are determined: from the point of view of the country that was at the head of the winners and the country that was recognized as the main culprit of World War I. At the same time, the personalities of one country also don't have a single point of view, which is a vivid example of demonstrating the subjectivity of each memoir. Authors of memoirs consciously choose which topic and in what volume they plan to develop, and what to leave on the periphery or bypass altogether.

Keywords: memory subjectivity, individual memory, memory bearer, memoirs, World War I, revanchism.

¹ Кандидат історичних наук, провідний фахівець відділу методології навчання і наукових досліджень, Вища школа публічного управління, Київ, Україна. E-mail: gkazakov2505@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-2860-9892>.

Постановка наукової проблеми. Історичні дослідження вимагають від науковця залучення широкого кола історичних джерел, котрі дозволяють якомога повніше та достовірніше дослідити окреслену проблему. Одним з таким видів джерел виступають мемуари. Мемуари з одного боку фіксують інформацію про минуле і, отже, є його відображенням, а, з іншого – є частиною (документальний залишок) тієї епохи, в якій вони виникали і того часу, коли вони публікувалися, стаючи відомими широкому колу читачів і виконуючи при цьому свою соціальну (пізнавально-інформаційну та публіцистичну) функцію. При цьому, мемуари є працею однієї людини та відбивають її пам'ять на минулі події, що призводить до суб'єктивного погляду на викладену у них інформацію. Як наслідок, актуальним постає аналіз суб'єктивної складової американської та німецької мемуарної літератури, які відбивають події Першої світової війни.

Стан наукової розробки. Проблемою суб'єктивної складової мемуарної літератури займалися: А. Асман², Н. Фрай³, У. Брюер⁴, І. Трегубенко⁵. Науковці наголошують, що автори мемуарів є з одного боку певного роду хроністами, засвідчуючи певні події, свідками або учасниками яких виступали. Однак кожному автору мемуарів притаманна вибірковість та власне бачення на те, як розподілити головні та другорядні події та на чому акцентувати увагу. Як вказує Н. Фрай, змістовний компонент мемуарів характеризує «особистий смак» його автора⁶.

Метою поставлено дослідити концепт суб'єктивності пам'яті крізь призму аналізу мемуарної літератури провідних політичних, військових та громадських діячів американського та німецького походження, які стосуються періоду Першої світової війни, зокрема американо-німецьких взаємин у поданий хронологічний проміжок часу. Нами ставиться за **завдання** визначити та порівняти ключові теми, які автори мемуарів виносили на перший план та погляди різних діячів на найбільш проблемні питання американо-німецьких взаємин доби Першої світової війни.

Джерельною основою розвідки нами визначені мемуарні праці провідних діячів США та Німецької імперії, які впливали на побудови взаємовідносин між обома державами у 1914-1918 рр. Це є праці політичних, державних, військових та громадських діячів, при тому подеколи ми не маємо змоги розмежувати їх в окрему категорію. Зокрема, деякі військові діячі Німецької імперії (Е. Людендорф, П. Гінденбург, А. фон Тірпіц) в умовах військового часу мали безпосередній вплив на побудову державної політики власної держави та приймали активну участь у її політичному житті.

Виклад основного матеріалу. У соціокультурному аспекті мемуари являють собою своєрідний феномен культури, що відображає громадську активність людей минулого, які прагнули відобразити події так, як вони їх сприйняли і оцінили. Враховуючи специфіку індивідуальної пам'яті та той факт, що написання мемуарів відбувалось вже по завершенню описаних подій, можемо констатувати, що вони не містять безпосередніх переживань та думок автора, а певна частина матеріалу взагалі або опущена, або ж зазнала трансформації у ході знаходження автора в соціумі. Мемуарна література містить певний індикатор соціуму, коли чужа думка або позиція може інтерпретуватись автором як власна, те саме може стосуватись і подій, учасником котрих діяч, що підготував мемуари насправді не був.

Усі вищезначені мемуари були написані вже по завершенні Першої світової війни, у результаті чого на позиціях авторів позначилися наслідки війни. Автори мемуарів здійснювали аналіз подій, свідками та учасниками котрих вони виступали, часом прикрашаючи власну постать, визначаючи свою безпосередню участь у переможних починаннях та звинувачуючи оточення, що особливо характерно мемуарам німецьких військових діячів, у поразках. Наголосимо, що якщо американські автори у своїх роботах виходили із тези «тернистого шляху до об'єкта героя, який урятував світ» (маємо на увазі Сполучені Штати Америки), німецькі автори, виходили з позицій «держави котру зрадили» (що цікаво, зрадником у переважній більшості виступали як раз Сполучені Штати Америки) та певною мірою появою почуттів реваншизму,

² Assmann A. (2002), "Vier Formen von Erinnerung". *Forum Ethik Streitkultur*, № 12, s. 183-190.

³ Frye N. (2003) *Anatomy of criticism*, Princeton University Press, New Jersey, 404 p.

⁴ Brewer W.F. (1986), "What is autobiographical memory?", *Autobiographical memory*, p. 25-49.

⁵ Трегубенко И. А. (2013) *Историческая память в контексте субъективной картины жизненного пути личности* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.01 Общая психология, психология личности, история психологии, Санкт-Петербург, 20 с.

⁶ Frye N. (2003) *Anatomy of criticism*... P. 186-189.

що в подальшому стане рушійною силою опозиційних урядів Веймарської республіки політичних сил.

Історична пам'ять є особистісним утворенням, яке включає індивідуальні історичні спогади, особистісно значних історичних подій та цілісний образ історії, який репрезентується в метафорах⁷. Її «відбитки» ми зустрічаємо повсюдно: у звичайних спогадах, відзначенні пам'ятних дат і навіть у даних статистики. Не виключенням стає і мемуарна література.

А. Асман, говорячи про історичну пам'ять піднімає такий її специфічний аспект, як пам'ять переможців та переможених. Відповідно до думки науковця, носій пам'яті акцентує увагу на своїх досягненнях та перемогах. Саме такі елементи життя краще викарбовуються у пам'яті особи, тоді як про поразки намагаються якомога швидше забути, викреслити їх зі свідомості власної та соціуму загалом. При цьому, у деяких випадках поразка не руйнує уявлення колективу про себе і навіть, навпаки, зміцнює національну згуртованість. Подаючи поразку крізь призму жертвності або ж обвинувачуючи певну зовнішню силу у поразці, автори мемуарів намагаються сформувані почуття реваншизму⁸. Що цікаво, цей прийом був характерним німецьким діячам ще з XIX ст., не виключенням стали і діячі Німецької імперії періоду Першої світової війни.

Виходячи з того факту, що остаточний варіант усього дослідженого нами масиву мемуарної літератури було опубліковано вже по завершенню Першої світової війни, з розумінням її наслідків для кожної зі сторін, фактор переможця та переможеного відіграв вагомий роль. Зокрема, мемуари американських діячів (принаймні тих, хто підтримував політику В. Вільсона) є переважно такими, що демонструють поступовий шлях до вимушеного вступу у війну та героїчної підтримки країн Антанти, тим самим свідомо уникаючи питання активних взаємин між США та Німецькою імперією до 1917 р. (на яких у свою чергу наголосили представники опозиції). Американські політики та військові намагаються створити таке враження, що саме завдяки їхній підтримці країни Антанти тримались у війні та у підсумку стали її переможцями.

Автори німецьких мемуарів у свою чергу беруть на себе роль програвшого. Їм характерна більш критична позиція власної політики, визначення провальних моментів у політичному та військовому векторах уряду. Водночас, автори німецьких мемуарів практично постійно шукають крайнього, яким може бути будь-хто, окрім самого автора мемуарів. В цьому і є їх ключова суб'єктивність, адже відбувається певна героїзація власної особистості, шляхом звеличення себе над іншими діячами, які впливали на державну політику, невизнання своєї ролі у програші держави у війні.

Водночас, як американські, так і німецькі мемуаристи поєднували у своїх працях, з одного боку зображення подій до яких були особисто залучені, інколи розписуючи цілі дні погодинно, з іншого – ті події, до яких не мали абсолютно ніякого значення, при цьому подаючи їх так, ніби певне рішення автора, або навпаки незалученість до тих подій, вплинули на кінцевий результат.

Аналізуючи концепт суб'єктивності у мемуарних роботах на наш погляд доречним буде звернутися до наступних ключових аспектів американсько-німецьких взаємин Першої світової війни: питання нейтрального статусу Сполучених Штатів Америки у війні; політична проблема взаємин США та Німеччини (зокрема: питання підводної війни; питання спроби мирного посередництва з боку США; проблеми вступу США у війну проти Німецької імперії); участі США у війні та наслідків війни для обох держав. Звісно, поданий перелік аспектів американсько-німецьких взаємин періоду Першої світової війни не є вичерпним, але саме вони є загальними для більшості проаналізованих мемуарів.

Початок Першої світової війни поставив на порядок денний питання статусу США у ній. В країні утворилося три ідейні блоки з цього питання: ізоляціонізму, підтримки Антанти, підтримки Німеччини. Саме тому, в залежності від того, прихильником якої позиції був автори, вони подають подекуди кардинально протилежні думки щодо однакових подій. Американський

⁷ Георгиева Н. (2012), "Мемуары как феномен культуры и исторический источник". *Вестник РУДН*, № 1, с. 126-127.

⁸ Assmann A. (2002) Vier Formen von Erinnerung. *Forum Ethik Streitkultur*. № 12, s. 183-190.

президент В. Вільсон⁹ та політична еліта, яка підтримувала політику президента, зокрема Е. Хауз¹⁰, Дж. Джерард, А. Пейдж¹¹, Д. Бьюкенен¹², котрих можемо віднести до дипломатичного апарату США у 1914-1918 рр. (при цьому Е. Хауз офіційно не був долучений до жодних державних посад в країні, а займав посаду неофіційного радника при президентові Сполучених Штатів) наголошували, що обрання нейтралітету було закономірним явищем, необхідним на момент початку війни. При цьому, якщо В. Вільсон, Е. Хауз та Д. Бьюкенен визначають за причину ухвалення нейтрального статусу історичні традиції держави, то для американського посла у Німецькій імперії Дж. Джерарда та англійського посла у Великобританії А. Пейджа, це питання полягало в тому, що США будучи територіально віддаленою від Європи державою, не вбачає причин вступу у війну на боці якоїсь сторони, при цьому обидва дипломати наголошували, що незважаючи на нейтралітет, Сполучені Штати готові були надати усю необхідну дипломатичну та в певній мірі матеріальну допомогу. Тобто, ми бачимо, що одне і те саме питання навіть серед представників однієї політичної сили в кінцевому варіанті трактувалось по різному у зв'язку з особистими поглядами та вподобаннями автора.

Інший погляд з цього питання притаманний опозиції В. Вільсона, до яких можемо віднести Т. Рузвельта, В. Брайдана¹³ (котрий хоча і займав до червня 1915 р. посаду держсекретаря США, проте багато в чому суперечив президенту навіть у той час, коли займав керівну посаду в уряді В. Вільсона). Опозиції, вже виходячи від їх політичної ролі в державі, притаманна критика дій американського президента у 1914-1918 рр., окреслення усієї його політики, як провальної та несвоечасної. Так, В. Брайан у своїй праці вказує, що його погляди та погляди президента стосовно війни в Європі дещо різнилися, зокрема він наголошує, що виступав за вступ США у війну на боці Антанти, але, як вказує практика, це не завадило офіційно підтримувати президента США до подій травні-червня 1915 р.

В Німецькій імперії на початку війни на питання статусу США у війні особливо не акцентувалась увага, про що свідчить майже повна відсутність статей у тогочасній пресі, у виступах високопосадовців. Однак, вже у мемуарах, особливо військових діячів ми зустрічаємо навіть цілі глави, присвячені питанню обрання статусу США у «Європейській війні». Це є яскравим прикладом історичної ретроспективи та впливу особисто пережитого досвіду на подальше перенесення думок іншого на власний досвід.

Так Е. Людендорф¹⁴ та А. фон Тірпіц¹⁵ відзначали позитивний фактор оголошення нейтралітету США, наголошуючи на позитивному його внеску для ведення війни Німецькою імперією. А П. фон Гіндебург в свою чергу наголосив, що нейтральний статус США не має жодного відношення для імперії в зв'язку з її територіальною віддаленістю¹⁶. Ми можемо бачити, як одні й ті самі події для діячів іншої держави вже трактувались крізь призму їх впливу на власну країну. Їх не цікавила позиція громадськості та дебати всередині США, що є яскравим прикладом суб'єктивного характеру мемуарів.

Аналіз позицій авторів мемуарів щодо наступного виокремленого нами блоку, політичні проблеми взаємин США та Німеччини, демонструє, що кожен проаналізований нами діяч мав

⁹ Wilson, Woodrow, 1856-1924 Presidential Library & Museum staff. Woodrow Wilson Presidential Library Wilson Papers. Series 3. Foreign policy of Woodrow Wilson's. Box 1. World War I. Folder 13. Documents on the Underwater War. 897 p.

¹⁰ Архив полковника Хауза. Избранное: в 2-х т. (2004), пер. с англ. Н. Котова, АСТ, Москва. Т. 1, 602 с.

¹¹ Gerard J. (1917) *My Four Years in Germany*, George H. Doran company, New York, 364 p.; Gerard J. (1918) *Face to Face with Kaiserism*, George H. Doran company, New York, 380 p.; *The Life and Letters of Walter H. Page*. In 2 Volume (1922), by B. J. Hendrick, Doubleday, Page & Company, New York, Vol. 1., 436 p.; *The Life and Letters of Walter H. Page*. In 2 Volume (1923), by B.J. Hendrick, Doubleday, Page & Company, New York, Vol. 2, 476 p.

¹² Бьюкенен Д. У. (1924) *Мемуары дипломата*. Госвоениздат, Белгород, 312 с.

¹³ Bryan W. (1914) *The price of a soul*, Funk & Wagnalls company, New York, London, 72 p.; Roosevelt T. (2004) *Letters and Speeches*, Library of America, New York, 915 p.

¹⁴ Людендорф Э. (2014) *Мои воспоминания о войне 1914-1918 гг.*, пер. с нем. А. Свечина, Вече, Москва, 704 с.

¹⁵ Тирпиц фон А. (2014) *Воспоминания*, пер. с нем., примечания В. Я. Голанта, Вече, Москва, 448 с.

¹⁶ Гинденбург П. (2013) *Из моей жизни*, ред.: Е. Середенко, В. Телицын ; авт. предисл. и коммент. В. Телицын, Principium, Москва, 334 с.

власний погляд не тільки на самі події, але й на те, які події є вагомими та вартими уваги майбутніх читачів.

Звертаючи увагу на суб'єктивні позиції американських політичних діячів, то кожен з авторів наводив власне бачення вагомих подій Першої світової війни, особливо тих, які мали безпосередній вплив на тогочасну американську дипломатію. Зокрема, Е. Хауз звеличує персону В. Вільсона, виводячи постать президента на передній план світової історії 1914-1918 рр. Водночас, радник президента намагався у своїх щоденниках та мемуарах продемонструвати той факт, що він мав значний вплив на американського президента в питаннях побудови зовнішньополітичного курсу США, наголошуючи на своїй вагомій ролі у вирішенні багатьох проблемних питань, покликаних Першою світовою війною¹⁷. Хоча, насправді, він не був офіційним політиком та не впливав на діяльність уряду та прийняття американського законодавства. В. Вільсон в свою чергу здебільшого пояснював необхідність тих чи інших рішень прийнятих його офісом та ним особисто у досліджуваній період, не вбачаючи потреби у виокремленні окремих аспектів власної політики¹⁸.

Американський посол у Німецькій імперії Дж. Джерард¹⁹ проживши не один рік в Берліні, як наслідок був більш лояльним до німецьких високопосадовців, вбачаючи у більшості з них таких, хто прагне до якомога швидшого завершення війни та укладення миру. Себе ж він подавав здебільшого як виконавця волі Вашингтону. Зосередивши увагу на питаннях сприйняття німецьким урядом американських нот, надісланих з Вашингтону та зображенням подій у Німеччині, Дж. Джерард опускає питання, пов'язані із власним впливом на політичні процеси у Берліні. Разом з тим, американський посол в Німеччині наводить у деяких випадках і власні думки, стосовно окремих випадків та на відміну від офіційних листів до Вашингтону, де неодноразово наголошував на тому, що ситуація рухається у позитивному для США напрямку, у мемуарах зустрічаємо його особистий аналіз деяких ситуацій, де Дж. Джерард висуває припущення про підтримку чи скасування тих чи інших американських ініціатив.

Дещо схожим з Дж. Джерардом є підхід А. Пейджа²⁰. У його мемуарах ми спостерігаємо, що посол сприймав себе носієм американської влади, даючи обіцянки британському уряду від імені уряду США (при цьому не радячись із своїм керівництвом). Тим самим, мемуари посла США у Великобританії є яскравим прикладом різної інтерпретації одних і тих самих подій політичними діячами однієї держави та демонструють вплив середовища на оцінку подій та загальні судження окремої персони. Аналізуючи мемуари А. Пейджа, може скластися думка, що усі дії американського уряду інтерпретувалися, як допомога країнам Антанти у війні. Автор мемуарів вважає викладений матеріал у своїх працях офіційною позицією Вашингтону, що є прикладом суб'єктивності, а також певної дезінформації науковців, котрі аналізуючи певні події, звертали б першочергово увагу на мемуари А. Пейджа.

В мемуарних роботах опонентів В. Вільсона²¹ навпаки зроблено акцент на негативах та провальних аспектах політики президента США, як на зовнішньополітичній, так і у внутрішньополітичній арені. При цьому кожна сторона залишається права, але в силу своєї особистісної позиції та належності до певної політичної сили, подає тільки частину правди, нівелюючи наявність інших обставин.

Фінансові діячі у мемуарах зосереджують увагу переважно на власних персонах та на своїй професійній діяльності, причинах, що призвели до успіху у бізнесі. Зовнішні події, урядові акти спливають у мемуарах лише у тих моментах, якщо вони мають пряме відношення до автора. Зокрема, це спроба мирного посередництва ініційоване Г. Фордом; розвиток «Standart Oil», здобутках та втратах компанії в умовах війни у мемуарах Дж. Рокфеллера; ситуації в Бельзії та політиці США стосовно бельгійського питання в роботі Е. Ханта тощо. Для авторів подібних мемуарів важливим є особистий світ, а не «якісь події, котрі десь відбуваються», і навіть опи-

¹⁷ Архив полковника (2004), вказ. пр.

¹⁸ Wilson, Woodrow, 1856-1924...

¹⁹ Gerard J. (1917) *My Four Years...*; Gerard J. (1918) *Face to Face...*

²⁰ *The Life and Letters...*, Vol. 1...; *The Life and Letters...*, Vol. 2...

²¹ Bryan W. (1914), op. cit.; Roosevelt T. (2004) op. cit.

суючи події Першої світової війни, вони вказують на власному внеску у розвиток країни, вплив на міжнародні відносини, оминаючи значний масив питань²².

В Німецькій імперії політичний аспект взаємин США та Німеччини періоду 1914-1917 рр., розкривали здебільшого військові діячі, і в першу чергу Е. Людендорф та А. фон Тірпіц²³, які були яскравими прикладами військових лідерів у двох ключових (і водночас антагоністично налаштованих один до одного) областях німецької армії: сухопутних військах та флоті. Так, описуючи проблеми в армії, автори мемуарів наголошували, що ті багато в чому були покликані невдалим керівництвом політиків (особливо це характерно для мемуарів генералів Німецької імперії при зображенні періоду 1917-1918 рр.) та виступали з критикою влади, у тому числі з питань пов'язаних із відсутністю в уряді можливості приймати швидкі та конструктивні рішення, необхідні в першу чергу армії. Значна увага приділяється і питанням дипломатії та зовнішньої політики, а саме взаємовідносинам із США у 1914-1918 рр., аналізу крізь призму часу тих моментів, коли німецький уряд допустив помилку, що призвели до вступу США у війну. І навіть у цьому, думки лідерів сухопутних сил та військового флоту різняться. Загалом, їх праці більше схожі на роботи по Першій світовій війні, де описуються усі ключові події, до яких була залучена Німеччина, тільки при цьому, написані вони крізь призму суб'єктивних поглядів авторів та визначення власної ролі у війні.

Доцільним наголосити про те, що існує низка подій, котрі можемо зустріти майже у всіх проаналізованих мемуарах, як з американської, так і німецької сторони: затоплення «Лузітанії», вступ США у війну тощо. Суб'єктивний погляд на подібні події простежується у подачі інформації, виділеному текстовому обсязі мемуаристів на подану подію та власне погляді самого автора.

Зокрема, проблема «Лузітанії» сколихнула світове суспільство у 1915 р. і багато хто в США висував припущення про невідворотність вступу у війну. Однак, кожен представник політичної та військової еліти досліджуваних країн, мав власний погляд на затоплення пасажирського лайнера. Звернути увагу хоча б на кількість загиблих американців. Кожен намагається подати їх число, проте єдиного підходу у авторів мемуарів не було, число загиблих різниться від 100 до 144 загиблих американця. Це показує, що автори мемуарів або прагнули показати приблизне число, або навпаки збільшити наслідки затоплення лайнера для Сполучених Штатів Америки. Подальші дії В. Вільсона також по-різному окреслені у мемуарах: від прийняття та визнання їх найбільш доречними, до повної критики президента за бездіяльність та обвинувачення його у нових жертвах підводної війни, які з'явилися впродовж 1915-1917 рр. Цікаво, що в мемуарах німецького походження, проблемі «Лузітанії» відводиться суттєвий обсяг, в межах котрого описувалась бездіяльність американського уряду, а подекуди навіть насмішка над діями керівництва США. В працях німецьких керманічів можемо побачити, що США не сприймалась на літо 1915 р. серйозно.

І останнє, що стосується «Лузітанії» це те, що якщо для одних затоплення пасажирського лайнеру із понад сотнею загиблих американців було значною трагедією, яка стала першим кроком до участі США у бойових діях Першої світової війни, то для інших – це був тільки один з епізодів війни, який не мав жодного символічного значення²⁴.

Подібна суб'єктивність простежується і у питанні вступу США у війну на початку 1917 р., а особливо періоду між розірванням дипломатичних відносин із Німеччиною та оголошенням війни. Спроби пошуку мирного урегулювання конфлікту В. Вільсоном у поданий період його прибічниками оцінюється, як миротворчі позиції президента та можливість зупинити війну, тоді як противниками, та частково і німцями – як «лякливість» американського президента, його неготовність до рішучих дій. Що цікаво, коли все-таки війна була оголошена, його політичні опоненти назвали В. Вільсона, як президента, який «втягнув державу у війну»²⁵.

²² Рокфеллер Дж. (2014) Мемуари, Альпина Паблішер, Москва, 216 с.; Форд Г. (2015) Моє життя та робота, Наш формат, Київ, 384 с.; Hunt E. (1916) War Bread: A Personal Narrative of the War and Relief in Belgium, Holt, New York, 374 p.

²³ Людендорф Э. (2014), указ роб.; Тирпиц фон А. (2014), указ роб.

²⁴ Архив полковника Хауза (2004), указ роб.; Людендорф Э. (2014), указ роб.; Тирпиц фон А. (2014), указ роб.; Gerard J. (1918), op. cit.; *The Life and Letters... (1922)*, Vol. 1

²⁵ Архив полковника Хауза (2004), указ роб.; *The Life and Letters... (1923)*, Vol. 2; Gerard J. (1918), op. cit.

Американські автори переважно не зосереджуються на військових подіях Першої світової війни. Виключенням є лише декілька військових діячів, які стояли на чолі армії США у Європі. Для американських військових політика виступала другорядною проблемою, вона їх цікавила виключно у тих випадках, коли мала безпосередній вплив на армію, транспортування військ, ведення бойових дій у Європі тощо. Військові здебільшого зосереджують свою увагу на бойових діях; аналізі власної тактики та підходів, які застосовували у війні; визначали причини успіхів та поразок у певній битві; вказували на проблемах, які виникали у армії. Події політики та дипломатії для американських військових, і в першу чергу – Дж. Першинга, є «подіями третього сорту», на які не має сенсу звертати увагу, адже війна на їх думку виграється на полі бою, а не у паперовій боротьбі. Тим самим, проявляється суб'єктивність поданого типу мемуарів. Вони будуть доречними, якщо потрібно вивчити конкретну битву або досліджуючи військові стратегії, але аналізуючи взаємини США та Німеччини в цілому, мемуари військових дають лише односторонній погляд на локалізовані у просторі та часі події²⁶. При тому, деякі діячі визначали США, як країну Антанти, демонструючи власну позицію на статус США, хоча на практиці Сполучені Штати офіційно не становились членом поданого політичного блоку.

Що цікаво, серед усіх проаналізованих праць, з боку американських діячів, фігурує теза, що допомога США була вирішальною у завершенні Великої війни. Тобто, ми бачимо яскравий приклад, коли статус переможця відбивається у колективній пам'яті.

В Німецькій імперії акценти на бойових діях є більш яскраво виражені. При цьому, якщо для Е. Людендорфа це є війна на суші, то для А. фон Тірпіца²⁷ – на морі. У мемуарах Е. фон Людендорфа та А. фон Тірпіца взагалі маємо змогу простежити певні ідеї реваншизму у війні та акцентування на ідеї, щодо відновлення німецької армії та флоту. Водночас аналізуючи мемуари ми бачимо, що не існувало єдності між урядом, флотом, сухопутними військами, кожен вважав свою позицію та діяльність єдиною вірною та такою, що мусила призвести до перемоги у війні. Тобто, вказуючи на власній позиції, єдиний яка на їх погляд була вірною, здійснювалась демонстрація власної суб'єктивної оцінки подіям Першої світової війни. Обидва діячі у власних мемуарах висловлюють зневажливе ставлення до колег, наголошуючи, що саме їх дії стали причиною вступу США у війну та подальшої поразки Німецької імперії.

Німецькі автори наголошували, що німецький уряд, зважаючи на повоєнний аналіз подій здійснений авторами, сам винен у тому, що США вступили у війну та визнають роль Сполучених Штатів Америки, її армії у досягненні країнами Антанти перемоги. Водночас, вони критикують антинімецькі дії США та подекуди винуватять їх у власній поразці. Звернемо більш детальну увагу на німецькі мемуари.

Так, якщо аналізувати мемуари Вільгельма II, то вони є працею «того хто програв»²⁸. Увесь текст супроводжується думками колишнього імператора про те, що призвело до поразки у війні та чи могли якісь дії призвести до протилежного результату. При цьому, Вільгельм II подає інформацію лише таку, яка стосувалась безпосередньо його персони: свої дії у війні, поради які давались особисто йому політичним та військовим оточенням, відсутність спільної позиції між армією, флотом та політиками тощо. При цьому, він хвалив німецьких воїнів, вважаючи, що саме завдяки ним вдалось протриматись у війні 4 роки. Схожої позиції дотримувались і інші політичні та військові діячі²⁹, при цьому для німецьких мемуаристів характерним є пошук винуватця серед своїх співгромадян.

Висновки. Таким чином, у результаті завершення Першої світової війни відбувається переосмислення її подій та наслідків з боку осіб, які мали до неї безпосереднє відношення. Американські та німецькі діячі, крізь призму особистих переживань та поглядів у незначній за віддаленістю один від одного строк, видають низку мемуарних праць, в яких викладають суб'єктивну точку зору подій 1914-1918 рр., свідками яких вони були. На нашу точку зору, мемуари не тільки відображають особисту точку зору її автора, але й демонструють тогочасні політичні віяння та змінені у їх результаті позицію та світогляд автора. Зокрема, запропонована у

²⁶ Pershing J. (1931) *My Experiences in the World War*, Frederick A. Stokes Company, New York, Vol. I, 400 p., Vol. II, 436 p.

²⁷ Людендорф Э. (2014), указ. роб.; Тирпиц фон А. (2014), указ. роб.

²⁸ Вильгельм II (1923). *Мемуары. События и люди. 1878-1918*, пер. с нем. Д. Триуса, Издательство Л. Д. Френкель, Москва-Петербург, 178 с.

²⁹ Людендорф Э. (2014), указ. роб.; Тирпиц фон А. (2014), указ. роб.; Гинденбург П. (2013), указ. роб.

мемуарах, суттєво суперечила виловлюванням їх авторів здійсненим безпосередньо у роки війни, що є яскравим прикладом впливу статусу «переможець», «програвий» та спробами маніпулювання суспільною пам'яттю. Крізь призму історичної ретроспективи відбувається звеличення власних досягнень та критика опонентів. Приклад американських та німецьких мемуарів, віднесених до добу Першої світової війни та взаємин цих держав у поданий період є яскравою демонстрацією суб'єктивності мемуарної літератури. Виокремлюючи основні теми, до яких досить часто апелювали у досліджуваних мемуарах ми можемо бачити кардинально різні тлумачення однакових подій. Паралельно з тим, автори свідомо обирають які теми та в яких обсягах висвітлювати. Як результат, тільки комплексний аналіз мемуарів та поєднання поданої у них інформації з іншими типами джерел дозволяє більш об'єктивно оцінювати події Першої світової війни, а зокрема американо-німецькі взаємини у 1914-1918 рр.

В подальшій перспективі планується більш детально зупинити увагу на питанні використання мемуарів, як джерела політичного опонування та дискредитації опонента в історичній свідомості.

Список джерел

1. *Архив полковника Хауза. Избранное*: в 2-х т. (2004), пер. с англ. Н. Котова, АСТ, Москва. Т. 1, 602 с.
2. Бьюкенен Д. У. (1924) *Мемуары дипломата*. Госвоениздат, Белгород, 312 с.
3. Вильгельм II (1923). *Мемуары. События и люди. 1878-1918*, пер. с нем. Д. Триуса, Издательство Л. Д. Френкель, Москва-Петербург, 178 с.
4. Георгиева Н. (2012), "Мемуары как феномен культуры и исторический источник". *Вестник РУДН*, № 1, с. 126-127.
5. Гинденбург П. (2013), *Из моей жизни*, ред.: Е. Середенко, В. Телицын ; авт. предисл. и коммент. В. Телицын, Prinsipium, Москва, 334 с.
6. Людендорф Э. (2014) *Мои воспоминания о войне 1914-1918 гг.*, пер. с нем. А. Свечина, Вече, Москва, 704 с.
7. Рокфеллер Дж. (2014) *Мемуары*, Альпина Паблишер, Москва, 216 с.
8. Тирпиц фон А. (2014) *Воспоминания*, пер. с нем., примечания В. Я. Голанта, Вече, Москва, 448 с.
9. Трегубенко И. А. (2013) *Историческая память в контексте субъективной картины жизненного пути личности* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.01 Общая психология, психология личности, история психологии, Санкт-Петербург, 20 с.
10. Форд Г. (2015) *Моє життя та робота*, Наш формат, Київ, 384 с.
11. Assmann A. (2002), "Vier Formen von Erinnerung". *Forum Ethik Streitkultur*, № 12, s. 183-190.
12. Brewer W.F. (1986), "What is autobiographical memory?", *Autobiographical memory*, p. 25-49.
13. Bryan W. (1914) *The price of a soul*, Funk & Wagnalls company, New York, London, 72 p.
14. Frye N. (2003) *Anatomy of criticism*, Princeton University Press, New Jersey, 404 p.
15. Gerard J. (1917) *My Four Years in Germany*, George H. Doran company, New York, 364 p.
16. Gerard J. (1918) *Face to Face with Kaiserism*, George H. Doran company, New York, 380 p.
17. Hunt E. (1916) *War Bread: A Personal Narrative of the War and Relief in Belgium*, Holt, New York, 374 p.
18. Pershing J. (1931) *My Experiences in the World War*, Frederick A. Stokes Company, New York, Vol. I, 400 p., Vol. II, 436 p.
19. Roosevelt T. (2004) *Letters and Speeches*, Library of America, New York, 915 p.
20. *The Life and Letters of Walter H. Page*. In 2 Volume (1922), by B. J. Hendrick, Doubleday, Page & Company, New York, Vol. 1., 436 p.
21. *The Life and Letters of Walter H. Page*. In 2 Volume (1923), by B.J. Hendrick, Doubleday, Page & Company, New York, Vol. 2, 476 p
22. *Wilson Woodrow, 1856-1924* Presidential Library & Museum staff. Woodrow Wilson Presidential Library Wilson Papers. Series 3. Foreign policy of Woodrow Wilson's. Box 1. World War I. Folder 13. Documents on the Underwater War, 897 p.

References

1. *Arkhiv polkovnika Khauza. Izbrannoe: v 2-kh t.* (2004), per. s angl. N. Kotova, AST, Moskva. T. 1, 602 s.
2. Byukenen D. U. (1924). *Memuari diplomata*. Gosvoenizdat, Belgorod, 312 s.
3. Vilgelm II (1923). *Memuari. Sobitiya i lyudi. 1878-1918*, per. s nem. D. Triusa, Izdatelstvo L. D. Frenkel, Moskva-Peterburg, 178 s.
4. Georgieva N. (2012), "Memuari kak fenomen kulturi i istoricheskii istochnik". *Vestnik RUDN*, № 1, s. 126-127.
5. Gindenburg P. (2013), *Iz moej zhizni*, red.: E. Seredenko, V. Telicyn ; avt. predisl. i komment. V. Telicyn, Principium, Moskva, 334 s.
6. Lyudendorf E. (2014) *Moi vospominaniya o voine 1914-1918 gg.*, per. s nem. A. Svechina, Veche, Moskva, 704 s.
7. Rokfeller Dzh. (2014) *Memuari*, Alpina Pabliher, Moskva, 216 s.
8. Tirpits fon A. (2014) *Vospominaniya*, per. s nem., primechaniya V. Ya. Golanta, Veche, Moskva, 448 s.
9. Tregubenko I. A. (2013) *Istoricheskaya pamyat v kontekste subektivnoi kartini zhiznennogo puti lichnosti* : avtoref. dis. na zdotuttya nauk. stupenya kand. psikh. nauk : spets. 19.00.01 Obshchaya psikhologiya, psikhologiya lichnosti, istoriya psikhologii, Sankt-Peterburg, 20 s.
10. Ford H. (2015) *Moie zhyttia ta robota*, Nash format, Kyiv, 384 s.
11. Assmann A. (2002), "Vier Formen von Erinnerung". *Forum Ethik Streitkultur*, № 12, s. 183-190.
12. Brewer W.F. (1986), "What is autobiographical memory?", *Autobiographical memory*, p. 25-49.
13. Bryan W. (1914) *The price of a soul*, Funk & Wagnalls company, New York, London, 72 p.
14. Frye N. (2003) *Anatomy of criticism*, Princeton University Press, New Jersey, 404 p.
15. Gerard J. (1917) *My Four Years in Germany*, George H. Doran company, New York, 364 p.
16. Gerard J. (1918) *Face to Face with Kaiserism*, George H. Doran company, New York, 380 p.
17. Hunt E. (1916) *War Bread: A Personal Narrative of the War and Relief in Belgium*, Holt, New York, 374 p.
18. Pershing J. (1931) *My Experiences in the World War*, Frederick A. Stokes Company, New York, Vol. I, 400 p., Vol. II, 436 p.
19. Roosevelt T. (2004) *Letters and Speeches*, Library of America, New York, 915 p.
20. *The Life and Letters of Walter H. Page. In 2 Volume* (1922), by B.J. Hendrick, Doubleday, Page & Company, New York, Vol. 1., 436 p.
21. *The Life and Letters of Walter H. Page. In 2 Volume* (1923), by B.J. Hendrick, Doubleday, Page & Company, New York, Vol. 2, 476 p.
22. *Wilson Woodrow, 1856-1924 Presidential Library & Museum staff. Woodrow Wilson Presidential Library Wilson Papers. Series 3. Foreign policy of Woodrow Wilson's. Box 1. World War I. Folder 13. Documents on the Underwater War*, 897 p.